ARKADIJ A BORIS STRUGAČTÍ

PIKNIK U CESTY

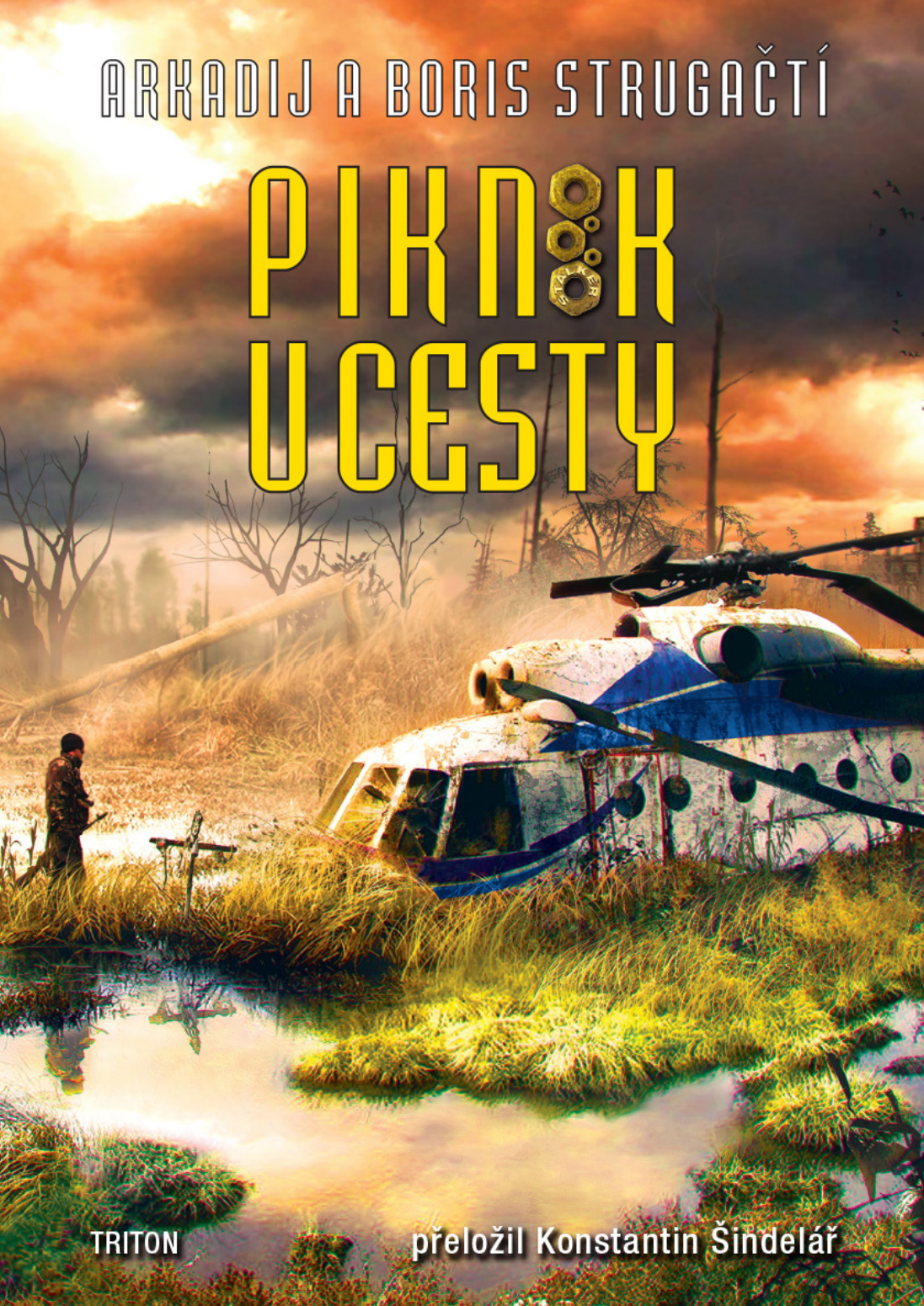

TRITON

přeložil Konstantin Šindelář

Piknik u cesty

Vyšlo také v tištěné verzi

Arkadij a Boris Strugačtí

Piknik u cesty – e-kniha
Copyright © TRITON, 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

TRITON
Praha / Kroměříž

Arkadij a Boris Strugačtí
PIKNIK U CESTY

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována,
rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Copyright © 1972 by Arkady and Boris Strugatsky
Translation & Prologue © Konstantin Šindelář, 2021
Foreword © 1998 by Boris Strugatsky
Epilogue © Vladimir Borisov, Alexandr Lukashin, 2021
Cover illustration © Vladimir Maniukhin, 2021

© Stanislav Juhaňák – Triton, 2021
ISBN tištěné knihy: 978-80-755-3884-0
ISBN ePUB: 978-80-755-3902-1
ISBN MOBI (Kindle): 978-80-755-3903-8
ISBN PDF: 978-80-755-3901-4

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON, Vykáňská 5, 100 00 Praha 10
www.tridistri.cz

ARKADIJ A BORIS STRUGAČTÍ

PIKNIK U CESTY

ARKADIJ A BORIS STRUGAČTÍ

PIKNIK U CESTY

Stanislav Juhaňák - TRITON

PIKNIK U CESTY: KOMENTÁŘ

Boris Strugackij

Příběh vzniku této knihy (na rozdíl, mimochodem, od příběhu jejího vydání) neobsahuje nic zajímavého nebo, řekněme, poučného. Román se začal rodit v únoru 1970, kdy jsme se sešli v Domě spisovatelů Komarovo, abychom psali *Odsouzené město*, a mezitím jsme během večerních procházek liduprázdnými zasněženými uličkami chatové osady vymysleli několik nových syžetů, mimo jiné také syžety budoucího *Špunta* a budoucího *Pikniku*.

V našem pracovním deníku vypadá vůbec první záznam o *Pikniku* následovně:

„Opice a prázdná plechovka. Třicet let po návštěvě mimozemšťanů jsou zbytky krámů, které tady nechali, terčem honby a hledání, cílem výzkumů a příčinou neštěstí. Bují pověrčivost; úřad, který má tyto předměty pod kontrolou a snaží se díky nim chopit moci; organizace, jež se je naopak pokouší zničit (vědomosti spadlé z nebes jsou zbytečné a škodlivé; každý takový nález může být použitý jedině za špatným účelem). Prospektoři, považovaní za čaroděje. Ztráta autority vědy. Opuštěné biosystémy (téměř vybitá baterka), oživlí nebožtíci z nejrůznějších dob…“

V téže době se objevuje i schválený a definitivní název *Piknik u cesty*, ovšem po pojmu „stalker“ ještě není ani památky – jsou

tady „prospektoři“. Bezmála o rok později, v lednu 1971 (znovu v Komarovu), dáváme dohromady velice podrobnou, do nejmenších detailů propracovanou osnovu románu, ale dokonce ani tehdy – doslova v předvečer dne, kdy jsme konečně přestali vymýšlet syžet a pustili se do vlastního psaní –, dokonce ani tehdy ještě v našich nástinech vůbec nefiguruje slovo „stalker“. Budoucím stalkerům se zatím říká „trapeři“: „traper Redrick Schuhart“, „traperova přítelkyně Guta“, „traperův mladší brácha Sedwick“… Se samotným termínem „stalker“ jsme evidentně přišli až během psaní prvních stránek textu. A co se oněch „prospektorů“ a „traperů“ týče, tak ti se nám nelíbili od samého začátku – na to si dobře vzpomínám.

„Stalker“ je jedno z mála námi vymyšlených slov, která se stala všeobecně užívanými. Slůvko „kyber“ se, pravda, také ujalo, ale především mezi žánrovými fanoušky, zatímco termín „stalker“ se rozšířil podstatně víc a také se lidem vryl mnohem hlouběji pod kůži, i když to se nejspíš přece jen stalo hlavně díky Tarkovského filmu. Ovšem ani samotný Tarkovskij po něm nesáhl náhodou. Tohle slůvko se nám asi vážně docela povedlo – bylo přesné, výstižné a dobře znějící. Odvodili jsme ho z anglického „to stalk“, což mimo jiné znamená „plížit se“ nebo „krást se“. Mimochodem, tohle slovo se vyslovuje jako „stók“, a tak by bylo správnější říkat nikoli „stalker“, ale „stóker“. My jsme si ho ovšem rozhodně nevypůjčili ze slovníku, nýbrž z Kiplingova románu, který se ve starém, ještě předrevolučním překladu do ruštiny jmenoval *Udatná společnost* (nebo něco na ten způsob). Román vyprávěl o bujaré partičce anglických školáků z přelomu 19. a 20. století a jejím vůdci, vynalézavém chuligánovi přezdívaném Stalky. Arkadij ode mě ještě kdysi zamlada, jako student Vojenského institutu cizích jazyků, dostal Kiplingovu knihu *Stalky & Co.*, kterou jsem náhodně pořídil

kdesi v bazaru, přečetl si ji a pln nadšení ji hned nanečisto přeložil jako *Stalky a společnost*. Tento text se pak pro mě stal jednou z nejoblíbenějších knih mých školních a univerzitních let. Když jsme tedy vymýšleli slovo „stalker“, nepochybně jsme měli na mysli právě mazaného Stalkyho, drsného, a někdy dokonce krutého uličníka, jemuž ovšem nescházela ani velkodušnost a svérázná klukovská ušlechtilost. A v tu chvíli nás samozřejmě ani nenapadlo, že se ve skutečnosti nejmenuje Stalky, ale spíš Stóky. *(V českém překladu se jmenuje Stopka. Kiplingův román* Stalky & Co. *u nás vycházel jako* Stopka & spol. – *pozn. překladatele.)*

Román jsme spolu s Arkadijem bez jakýchkoli zdržení nebo krizí dokončili během pouhých čtyř společných setkání – 19. ledna 1971 jsme začali pracovat na první verzi textu a 3. listopadu téhož roku jsme již měli hotový čistopis. Mezitím jsme se věnovali nejrůznějším (a zpravidla pitomým) záležitostem – psali jsme stížnosti „Vládnoucímu senátu“ (tj. na sekretariát moskevského oddělení Svazu spisovatelů), odpovídali na dopisy (což jsme sedíce bok po boku dělali poměrně vzácně), sepisovali projekt celovečerního populárně-vědeckého filmu Setkání světů (o kontaktech s jinými formami inteligence), dávali dohromady tři krátké scénáře pro satirický kinožurnál Knot (nebo pro něco na ten způsob), vymýšleli syžet pro televizní inscenaci Volba padla na Rybkina, v hrubých rysech jsme rozpracovávali syžet nového románu Podivné události na útesu Octopus atd., atd., atd. Žádný z těchto našich autorských pokusů se již dále nijak nerozvíjel a nikdy nedospěl k žádnému definitivnímu závěru, a žádný také nemá nic společného s následujícími událostmi.

Je pozoruhodné, že byl *Piknik* poměrně snadno a bez větších problémů otištěn v leningradském literárním časopise Aurora.

Při redakci sice utrpěl menší škody, ale o nic až tak zásadního se nejednalo. Samozřejmě že jsme rukopis museli očistit od všelijakých „sraček“ a „hajzlů“, ale byly to jen samé běžné, našim spisovatelským srdcím blízké drobnosti. Co se principiálních věcí týče, neustoupili jsme ani o krůček, a tak časopisecká verze vyšla koncem léta 1972 v téměř nezmrzačené podobě.

Epopej *Pikniku* v nakladatelství Mladá garda v té době teprve začínala. Mám-li být zcela přesný, tato epopej vlastně započala už v roce 1971, kdy ještě román *Piknik u cesty* na papíře ani neexistoval a v projektu románového souboru jsme uváděli pouze jeho velice všeobecný náčrt. Plánovaný soubor se jmenoval *Nedohodnuté schůzky*, byl věnován problematice kontaktu lidstva s jinými, mimozemskými, inteligencemi a sestával ze tří románů: dvou již hotových (*Hotel U Mrtvého alpinisty* a *Špunt*) a jednoho rozpracovaného.

Nepříjemnosti započaly okamžitě.

16. 3. 1971, Arkadij: „Šéf si přečetl soubor, ale otálí a konkrétněji se nevyjadřuje. Na jeho žádost dostal soubor ke zrecenzování jistý doktor historických věd (?), a to s odůvodněním, že má velice rád fantastiku. […] *Následně rukopis spolu s recenzí znovu poputuje k Avramenkové* [tehdejší zástupkyni šéfredaktora] *(možná proto, aby měla možnost upravit již existující, ale stále zatajované hodnocení?) a teprve poté zamíří k Osipovovi* [šéfredaktor], *od něhož se dozvíme, jaký bude náš další osud. Svině. Literární vědci!“*

16. 4. 1971, Arkadij: „Byl jsem v Mladé gardě u Běly. Řekla mi, že nám z toho nic nekouká. Avramenková ji prý žádala, ať nám to sdělí nějak diplomaticky – že není papír, že už mají všechny smlouvy pro letošek uzavřené, tohle a támhleto, ale mně řekla na rovinu, že odkudsi z vyšších míst přišlo upozornění, že se Strugackými je pro-

zatím lepší nemít nic společného. [...] *Tak tomu já říkám kulturní hegemonie!"*

A přitom jsme ještě samotný *Piknik* ani nedopsali, takže se jednalo v zásadě o romány, které nikdy nezpůsobily V.I.N. (Velkou Ideologickou Nelibost), o textíky naprosto nevinné, a dokonce apolitické. Prostě se jen vedení zdráhalo zaplétat s „těmi Strugackými" a k této všeobecné neochotě se ještě přidávala složitá situace uvnitř samotného nakladatelství. Právě v té době tam totiž docházelo k mocenským změnám, s nimiž se pojila likvidace toho nejlepšího, čemu dala vzniknout tamní redakce vědeckofantastické literatury za časů Sergeje Georgijeviče Žemajtice a Běly Grigorjevny Kljujevové – redakce, díky jejímuž snažení a píli mohla rozkvést nová generace sovětské fantastiky...

Začátkem 80. let jsme spolu s Arkadijem naprosto vážně zvažovali, že dáme dohromady, setřídíme a alespoň samizdatově publikujeme „Příběh jednoho vydání" (aneb „Jak se to dělá") – soubor skutečných dokumentů (dopisů, recenzí, stížností, prohlášení a autorského lamentování v písemné podobě), týkajících se tištěného vydání knihy *Nedohodnuté schůzky*, jejíž klíčovou součástí se stal *Piknik*. Já sám jsem dokonce svého času začal vybírat a třídit materiály, které jsem měl k dispozici, ale záhy jsem toho zase nechal. Zjistil jsem, že nemá smysl věnovat tolik úsilí něčemu tak nevděčnému a neperspektivnímu; navíc mi připadalo, jako by z celého tohoto nápadu čišela až jakási neskromnost. Vždyť co jsme koneckonců byli zač, abychom zrovna na vlastním příkladu ilustrovali podoby fungování ideologického aparátu 70. let – a to především na pozadí osudů Solženicina, Vladimova, Vojnoviče a mnoha dalších osobností z řad ctěných a nejctěnějších.

Od nápadu jsme tedy tehdy upustili, ale znovu jsme se k němu vrátili již po začátku perestrojky, kdy nadešly časy nové, ba nejnovější a kdy se objevila nefalšovaná možnost nejenom nechat kolovat nějaký štos materiálů, nýbrž je publikovat podle všech pravidel, s poučnými komentáři a jedovatými charakteristikami jednotlivých postav, z nichž mnohé dosud zůstávaly na svých postech a ovlivňovaly literární dění. K práci se připojili i naši věrní příznivci ze skupiny Lidenové – Vadim Kazakov a jeho společníci. Předal jsem jim veškeré materiály, a soubor již dokonce byl do značné míry přichystán k publikaci, když vtom se ukázalo, že vlastně neexistuje reálná šance na jeho vydání – nikdo neměl peníze na takový projekt, u něhož se jen stěží dalo počítat s větším komerčním úspěchem. Navíc pak události nabraly dramatický spád: srpnový puč, skon Arkadije, rozpad SSSR, „sametová“, ale rozhodně demokratická revoluce… Zkrátka, celý nápad během pouhých několika měsíců zcela ztratil na aktuálnosti.

A tak teď sedím u stolu, před sebou mám troje dosti nadité desky a dívám se na ně se směsicí rozčarování a rozpaků, a ještě tak trochu nechápavě. Desky obsahují naše dopisy do nakladatelství Mladá garda (redaktorům, zástupkyni šéfredaktora, šéfredaktorovi a řediteli nakladatelství), stížnosti Ústřednímu výboru Komunistického svazu mládeže, prosby adresované Ústřednímu výboru KSSS a odboru tisku a propagandy KSSS, žádosti určené Všesvazové agentuře pro autorská práva, samozřejmě také příslušné odpovědi ze všech těchto instancí, a ještě mou vlastní korespondenci s Arkadijem. Podle mých nejskromnějších výpočtů čítá tato halda papírů dohromady přes dvě stě dokumentů a já nemám ani nejmenší tušení, co bych si teď s tím vším měl počít.

Původně jsem se těšil, jak zde budu vyprávět příběh vydání *Pikniku*, jak tady uvedu jména, která jsme kdysi tolik nenáviděli,

jak se budu do sytosti vysmívat zbabělcům, hlupákům, donašečům a grázlům, jak čtenáře ohromím absurditou, idiotismem a zlobou světa, z něhož jsme všichni vzešli, a jak přitom budu ironický a mravokárný, nemilosrdný a okázale objektivní, velkomyslný a jízlivý, tohle všechno najednou. Jenomže teď tady sedím, dívám se na desky a říkám si, že jsem se beznadějně opozdil a že mě nikdo nepotřebuje – ani s tou mojí ironií, ani s velkomyslností a ani s vyhořelou nenávistí. Kdysi mocné organizace, disponující téměř neomezenými právy povolovat a zakazovat, zmizely v propadlišti dějin. Zmizely a byly zapomenuty natolik dokonale, že by mi nezbylo než nudně a suchopárně vysvětlovat dnešnímu čtenáři, kdo je kdo, proč nemělo absolutně žádný smysl posílat stížnosti na odbor kultury Ústředního výboru, ale jen a pouze na odbor tisku a propagandy a co byli zač Albert Andrejevič Běljajev, Pjotr Nilyč Děmičev a Michail Vasiljevič Zimjanin – a přitom to byli tygři, ba dokonce sloni sovětské ideologické fauny, strůjci osudů, „osudovůdci“ a „osudometčíci“! Kdo si na ně dneska vzpomene a koho z těch, kteří jsou dosud naživu, ještě vůbec zajímají? A to ani nemluvím o malých rybách, o uvřeštěných hordách nižších ideologických úředníčků, o ideologických běsech, jejichž jméno je Legie, kteří páchali škody nezměrné a nevyčíslitelné a jejichž zloba a hanebnost si žádají (jak s oblibou psávali v 19. století) pera zkušenějšího, mocnějšího a ostřejšího nežli to mé! Snad je zde raději ani nebudu zmiňovat – jen ať tyto temné síly jednou provždy setrvají v minulosti…

Pokud bych se však přece jen rozhodl publikovat alespoň prostý výčet veškerých dokumentů týkajících se této záležitosti, a to spolu se stručnou charakteristikou každého z nich, vypadal by tento výčet přibližně takto:

30. 4. 1975: Arkadij píše Borisovi: Redakce má o Pikniku u cesty *„vážné pochybnosti“.*
5. 6. 1975: Arkadij a Boris posílají dopis Medveděvovi s žádostí o redakční posudek.
25. 6. 1975: Dopis od Ziberova, v němž vysvětluje zdržení.
8. 7. 1975: Redakční posudek Medveděva a Ziberova.
21. 7. 1975: Reakce Arkadije a Borise na redakční posudek.
23. 8. 1975: Boris píše Arkadijovi, že románový soubor byl ve své finální podobě zaslán do redakce ještě v červenci.
1. 9. 1975: Ziberov potvrzuje převzetí rukopisu.
5. 11. 1975: Dopis od Medveděva, v němž odmítá Piknik.
17. 11. 1975: Dopis Arkadije a Borise Medveděvovi, v němž argumentují proti odmítnutí.
17. 11. 1975: Nechápavý dopis Borise Medveděvovi.
8. 1. 1976: Dopis Arkadije a Borise Poleščukovi, v němž si stěžují na Medveděva.
24. 1. 1976: Zpráva od Paršina potvrzující převzetí dopisu Ústředním výborem Komunistického svazu mládeže.
20. 2. 1976: Dopis od Paršina, v němž informuje o podniknutých krocích.
10. 3. 1976: Boris posílá Arkadijovi koncepty dopisů Paršinovi a Sinělnikovovi.
24. 3. 1976: Dopis Arkadije a Borise Paršinovi (upomínka).
24. 3. 1976: Dopis Arkadije a Borise Sinělnikovovi (upomínka).
30. 3. 1976: Dopis od Paršina, v němž informuje o podniknutých krocích.
5. 4. 1976: Arkadij píše Borisovi a navrhuje oslovit vyšší instance.
12. 4. 1976: Dopis od Medveděva, v němž odmítá Piknik.

A tak dále a tak dále a tak podobně. Jenomže koho by to dneska zajímalo, kdo by se s tím dneska četl?

Ale pokud nebudu psát o tomhle, o čem jiném bych asi měl psát? Jak mám bez tohoto monotónně nudného výčtu a zoufale nudných komentářů k jednotlivým položkám vyprávět příběh vydání *Pikniku*? A přitom se jedná o příběh v jistém směru až záhadný. Je totiž pravda, že tento román nejspíš nebyl prostý určitých nedostatků, ale zároveň mu nechyběly ani očividné přednosti. Byl nepochybně poutavý a dokázal na čtenáře dostatečně silně zapůsobit (vždyť přece tak výjimečného čtenáře, jakým byl Andrej Tarkovskij, inspiroval k natočení slavného filmu) a zároveň (rovněž nepochybně) neobsahoval naprosto *žádné* výpady proti existujícímu zřízení, ba naopak zůstával v zásadě v souladu s vládnoucí antiburžoazní ideologií… Tak proč tedy, z jakých záhadných (mystických? infernálních?) důvodů byl odsouzen k tomu, aby se s jeho vydáním muselo otálet přes *osm* let?!

Nejprve s námi nakladatelství na románový soubor vůbec nechtělo uzavřít smlouvu. Potom ji uzavřelo, ale z nějakého důvodu se postavilo proti románu *Hotel U Mrtvého alpinisty*. A potom zprvu souhlasilo, že nahradí *Hotel U Mrtvého alpinisty* již dříve aprobovaným románem *Je těžké být bohem*, ale vzápětí se kategoricky ohradilo vůči *Pikniku*… Příběh tohoto zápolení se vůbec nedá vylíčit ve stručnosti – výsledek bude vždycky příliš dlouhý, vždyť to celé trvalo osm let. Docházelo k naprosto neočekávaným odmítnutím vlastních požadavků (najednou zničehonic: „*Je těžké být bohem* nechceme!“), k opakovaným podpisům smlouvy (celkem se to stalo pětkrát, možná šestkrát), a dokonce docházelo k nenadálým pokusům zcela přerušit veškeré styky (ba i soudem nám bylo vyhrožováno). Ale hlavně, hlavně se po celou tu dobu, neochvějně, neústupně, neustále, v každičkém dopise a během každičkého rozhovoru pořád dokola opakovaly tytéž požadavky: vyškrtnout z *Pikniku*

oživlé nebožtíky, změnit mluvu Redricka Schuharta, přidat slůvko „sovětský“, kdykoli se hovoří o Kirillu Panovovi, odstranit pochmurnost, bezvýchodnost, hrubost, krutost…

Dochoval se jeden pozoruhodný dokument: jazykové připomínky redakce k téměř každé stránce románu *Piknik u cesty*. Tyto připomínky mají samy o sobě osmnáct (!) stran a jsou rozděleny do několika částí: „Připomínky spojené s amorálním chováním postav“, „Připomínky spojené s fyzickým násilím“, „Připomínky ohledně vulgarismů a slangových výrazů“. Dovolím si zde tento dokument alespoň z malé části ocitovat. Upozorňuji, že citace nevybírám cíleně, nesnažím se hledat ty největší pitomosti, prostě jen jednotlivé body předkládám jeden po druhém.

PŘIPOMÍNKY SPOJENÉ S AMORÁLNÍM CHOVÁNÍM POSTAV:

(celkem 93 připomínek, uvádím prvních deset)

„vystrčit tu svoji tlustou prdel k obloze“ (str. 21)

„klidně budu chodit třeba po zubech“ (str. 21)

„lézt s ní někde po čtyřech“ (str. 32)

„vytáhl placatku, odšrouboval uzávěr a přisál se k hrdlu jako klíště“ (str. 35)

„vysosal jsem celou placatku“ (str. 35)

„jeden poslední lok mi samozřejmě chyběl“ (str. 35)

„dneska se ožeru jak prase“ (str. 38)

„a já už bych se rád konečně něčeho napil“ (str. 42)

„bylo by mi potěšením ťuknout si s tebou na počest téhle naší nové známosti“ (str. 42)

„Pak mi bez jediného zbytečného slůvka nalil dvojitého panáka. Uvelebil jsem se na stoličce, lokl si, pevně zavřel oči, potřásl hlavou a znovu si lokl.“ (str. 43)

PŘIPOMÍNKY SPOJENÉ S FYZICKÝM NÁSILÍM

(celkem 36 připomínek, uvádím posledních devět)

„shrábl z pultu těžkou pivní sklenici, rozmáchl se a vší silou s ní praštil do nejbližší chechtající se tlamy“ (str. 179)

„Tehdy si Redrick sáhl kapsy, vytáhl tu největší matici, která musela vážit aspoň dvacet gramů, namířil na klukovu hlavu a hodil. Matice Arthura zasáhla přímo do zátylku. Kluk vyhekl…“ (str. 182)

„a příště ti dám rovnou po hubě“ (str. 182)

„volnou nohou nakopl Redricka do obličeje a začal se zoufale zmítat“ (str. 185)

„A pak už to Redrick s čelem zabořeným do šedivého popela a tím hnusným, zatraceným fakanem pod sebou nevydržel a zařval.“ (str. 185)

„Teď jeho líbivý kukuč vypadal jako černošedá maska ze směsice zaschlé krve a popela.“ (str. 185)

„Redrick ho hodil tváří dolů do té největší kaluže“ (str. 186)

„Vyřídit si účty, donutit ty svině, ať platí, ať žerou sračky, jako jsem je musel žrát já…“ (str. 202)

„Vší silou se napůl zaťatou pěstí praštil do obličeje.“ (str. 202)

PŘIPOMÍNKY OHLEDNĚ VULGARISMŮ A SLANGOVÝCH VÝRAZŮ

(celkem 251 připomínek, uvádím namátkou deset z prostředka knihy)

„začal zlostně a bezmocně klít – používal ty nejhorší, nejsprostší nadávky, prskal, dávil se v záchvatech kašle a horko těžko popadal dech“ (str. 72)

„Nasaď si zuby a pojď.“ (str. 72)

„Řezník zaklel“ (str. 74)

„Seš prostě hajzl.“ (str. 74)

„ty svině“ (str. 76)

„Šilhám hlady.“ (str. 77)

„Opička poklidně chrněla.“ (str. 77)

„byl špinavý jako vepř“ (str. 78)

„Doprdele práce!“ (str. 82)

„zatroubil na jakéhosi Afričana“ (str. 85)

„Samozřejmě [stálo v doprovodném dopise z redakce] jsme vypsali pouze ty výrazy a slova, které je podle nás potřeba buďto odstranit, anebo nahradit za jiné. Tyto připomínky jsou důležité především proto, že je vaše kniha určena dospívající mládeži, komsomolcům, kteří vidí sovětskou literaturu jako učebnici mravnosti a průvodce životem.“

Vzpomínám si, že když se mi tento úžasný dokument dostal do rukou, vrhl jsem se rovnou ke svým policím s knihami a radostně vytáhl na světlo Boží našeho milovaného a nepřekonatelného Jaroslava Haška. Jaká to byla slast přečíst si následující slova!

„Život není žádnou školou uhlazeného chování. Každý mluví tak, jak je schopen. Ceremoniář dr. Guth mluví jinak než hostinský Palivec ‚U Kalicha‘ a tento román není pomůckou k salonnímu ušlechtění a naučnou knihou, jakých výrazů je možno ve společnosti užívat.“ „Správně bylo kdysi řečeno, že dobře vychovaný člověk může číst všechno. Nad tím, co je přirozené, pozastavují se jen největší sviňáci a rafinovaní sprosťáci, kteří ve své nejmizernější lžimorálce nedívají se na obsah a s rozčilením vrhají se na jednotlivá slova. Před léty četl jsem kritiku jakési novely, ve které se kritik rozčiloval nad tím, že autor napsal: ‚Vysmrkal se a utřel si nos.‘ Příčí se prý to všemu estetickému, vznešenému, co má dát národu

literatura. Toť jen malá ukázka, jaká hovada se rodí pod sluncem."

Ach, jak báječné by bylo ocitovat těchto několik vět pánům z Mladé gardy! A ještě přidat něco podobného, ovšem osobnějšího – pár vlastních slov. Bohužel by to ale bylo naprosto nesmyslné a možná že bychom se tím dokonce dopustili taktické chyby. Navíc, jak jsme si uvědomili až o řadu let později, jsme naprosto špatně chápali motivy všech těchto lidí a absolutně jsme nerozuměli jejich psychologii.

Tenkrát jsme se totiž upřímně domnívali, že se naši redaktoři prostě jen bojí svých nadřízených a nechtějí riskovat tím, že vydají další pochybné dílo z pera navýsost pochybných autorů. A proto jsme ve všech našich dopisech a žádostech celou dobu všemožně hlásali něco, co nám připadalo naprosto zjevné: že román neobsahuje nic trestného, že je po ideologické stránce zcela v pořádku, a rozhodně tedy nepředstavuje žádné nebezpečí. Ano, svět je v něm vyobrazen jako hrubý, krutý a neperspektivní, ale jenom proto, že takový být musí, jelikož se jedná o svět „zahnívajícího kapitalismu a triumfující buržoazní ideologie".

Ani ve snu by nás nenapadlo, že tady o žádnou ideologii vůbec nejde. Tahle vzorová, ukázková „hovada, narozená pod sluncem" si to totiž *doopravdy myslela*: že jazyk musí být pokud možno bezbarvý, hlaďounký, vypulírovaný a v žádném případě ne hrubý, že fantastika musí být nutně fantastická a rozhodně se nesmí jakkoli protínat s viditelnou, drsnou a krutou realitou, že čtenáře je dokonce potřeba před realitou všemožně chránit – jen ať si pěkně žije ve světě snů, iluzí a krásných nehmotných idejí… Hrdinové literárního díla musejí vždy „kráčet", nikoli „chodit", nesmějí „říkat", nýbrž jedině „pronášet", a v žádném případě nemohou „řvát" – jedině snad „zvolávat"…! Byla to jakási zvláštní estetika, velice osobitá představa o lite-

ratuře obecně a o fantastice zvláště, takový specifický světonázor, chcete-li. Tento světonázor je, mimochodem, poměrně rozšířený a vcelku neškodný, ovšem jen pod podmínkou, že jeho nositel nemá možnost zasahovat do literárních procesů.

(Ostatně, nahlédněme do dopisu, který jsem Arkadijovi poslal 4. 8. 1977: „S Medveděvem jsem naložil takto: a) provedeno 53 stylistických úprav podle seznamu vulgarismů; v průvodním dopise vysvětluji, že je to z úcty k požadavkům ÚV Svazu mládeže; b) doplněno vysvětlení, že nebožtíci jsou vlastně kyborgové, určení ke zkoumání pozemšťanů, a že Koule je jakési bionické zařízení, schopné reagovat na elektrické impulzy obyčejných přání; v průvodním dopise vysvětluji, že je to proto, aby nám dali pokoj; c) dále v průvodním dopise vysvětluji, že další požadavky redakce (např. spojené s fyzickým násilím atd.) jsou ideologickou chybou, neboť by ve výsledku mohly vést k tomu, že by kapitalistická realita nebyla zobrazena v dostatečně nepříznivém světle. Tohle všechno jsem poslal s dodejkou a soudě podle potvrzení, které mi přišlo, to bylo do Mladé gardy doručeno 26. července letošního roku. Do prdele, do prdele…“)

To se stalo v době, kdy celá bitva právě vrcholila. Ještě nás toho čekalo moc a moc: další paroxysmy mravní uvědomělosti, pokusy redakce o úplné přerušení styků, naše stížnosti a prosby na adresu Všesvazové agentury pro autorská práva, Ústředního výboru Komunistického svazu mládeže i Ústředního výboru KSSS… Soubor *Nedohodnuté schůzky* spatřil světlo světa na podzim roku 1980 a byl znetvořený, pokřivený a ubohý. Z původně plánované podoby v něm zůstal pouze *Špunt – Hotel U Mrtvého alpinisty* se ztratil kdesi na bojištích již před pěti lety a *Piknik* byl redakčně upraven do té míry, že se v něm autorům nechtělo ani listovat, natožpak ho číst.

Autoři zvítězili. Byl to případ na poli sovětské literatury naprosto jedinečný, nevídaný. Nakladatelství odmítalo vydat knihu, ale autoři ho k tomu donutili. Znalci se shodovali na tom, že je něco takového nemožné. Ukázalo se však, že to možné je. Osm let. Čtrnáct dopisů adresovaných „velkému" i „malému" ÚV. Dvě stovky ponižujících úprav textu. Nevyčíslitelné množství psychické energie, vyplýtvané na hlouposti… Ano, autoři zvítězili, to se nedalo popřít. Ovšem bylo to vítězství Pyrrhovo.

Na druhou stranu, Piknik dodnes zůstává nejpopulárnějším ze všech našich románů – přinejmenším v zahraničí. Dočkal se třiceti osmi vydání ve dvaceti zemích světa (podle údajů z konce roku 1997), mimo jiné v Bulharsku (4 vydání), v NDR (4), v USA (4), v Polsku (3), v Československu (3), v Itálii (2), ve Finsku (2), v SRN (2), v Jugoslávii (2) atd. Vysoká je i obliba románu v samotném Rusku, třeba zde, co se prodejnosti týče, zaostává například za *Pondělí začíná sobotu*. Román každopádně nadále žije a možná že se dokonce dožije 21. století.

Je samozřejmé, že text *Pikniku*, který najdete v této knize, byl plně zrestaurován a navrácen k původní, autorské podobě. Co se však souboru *Nedohodnuté schůzky* týče, je mi dodnes nepříjemné se ho byť jen dotýkat, o čtení ani nemluvě.

PIKNIK U NÁS

Konstantin Šindelář

Osud prvního sovětského knižního vydání *Pikniku u cesty*, jak jej na předcházejících řádcích vylíčil sám Boris Strugackij, už asi nepotřebuje další komentář. Co si ovšem komentář nepochybně zaslouží, je první český překlad *Pikniku*, který byl poprvé publikován v roce 1974. Také vznik tohoto textu totiž doprovázely neobvyklé a velice zajímavé okolnosti.

Skutečným autorem prvního českého překladu byl brněnský publicista, filozof a pedagog PhDr. Vladimír Blažek (20. 9. 1930 – 20. 3. 2002), významná osobnost československého kulturního a společenského života 60. let minulého století. Blažek na brněnské Filozofické fakultě dlouhá léta přednášel filozofii; mezi svými studenty se těšil velké oblibě díky svým hlubokým vědomostem, díky nebojácné otevřenosti, s níž hovořil o ožehavých tématech, i díky odvaze, se kterou dokázal vystupovat vůči aroganci moci a myšlenkové lhostejnosti. Přišel však rok 1968 a po něm rok 1970 se stranickými prověrkami. Blažek jimi neprošel a zanedlouho byl nucen opustit fakultu.

Po ztrátě zaměstnání pro něho nebylo jednoduché najít si obživu. Začátkem 70. let se mu nakrátko podařilo najít útočiště na poli literatury. Jedním z výsledků jeho tehdejší činnosti byl právě překlad *Pikniku u cesty* – Blažkův jediný známý

beletristický překlad. Využil při něm svých znalostí ruštiny, které získal během studií na Filozofické fakultě v Leningradu (v letech 1949–1952).

Překlad samozřejmě nemohl publikovat pod svým jménem, a tak se Zdena Koutenská, tehdejší redaktorka nakladatelství Mladá fronta, uchýlila k praxi v té době nikoli neobvyklé – k takzvanému „pokrývání". Byl-li tehdy nějaký autor či překladatel nepohodlný a k publikaci nevhodný, mohl mu své jméno propůjčit někdo jiný, a tak překlad vyšel pod tímto cizím jménem (třebaže odměna připadla skutečnému tvůrci). *Piknik u cesty* takto „zaštítila" Marie Uhlířová – bývalá Blažkova studentka z brněnské Filozofické fakulty.

Vladimír Blažek nakonec musel neúnosnou životní situaci vyřešit odchodem do emigrace a Marie Uhlířová zůstala podepsaná i pod druhým českým vydáním překladu (z roku 1985), kdy již román vyšel v podstatně větším nákladu. Po listopadové revoluci se sice Blažek začal do vlasti opět vracet, a nějaký čas dokonce znovu přednášel na Filozofické fakultě v Brně, avšak na skutečné okolnosti kolem překladu *Pikniku* zvolna usedal prach. Když v roce 2002 Vladimír Blažek náhle zemřel, považovala Marie Uhlířová toto celé za uzavřenou kapitolu a vypadalo to, že pravda už nikdy nevyjde na povrch.

Coby nadšenému obdivovateli života a díla bratrů Strugackých mi však tato malá nesrovnalost nedávala spát. Jak je možné, že pod překladem nejznámějšího díla bratrů Strugackých není podepsán ani Jaroslav Piskáček, ani Libor Dvořák, tedy žádný z jejich „dvorních" překladatelů do češtiny? Hledání odpovědi na tuto otázku mě vedlo k pátrání až bezmála detektivnímu, jehož jednotlivé peripetie v zájmu stručnosti vynechám. Podstatný je výsledek: nakonec se mi podařilo Marii Uhlířovou najít, setkat se s ní a dozvědět se, „jak to tenkrát bylo".

Tímto bych Marii Uhlířové rád poděkoval za její vstřícnost a ochotu. A také za to, že pro až doposud poslední vydání *Pikniku* napsala krásný vysvětlující doslov.

U tohoto posledního vydání knihy (z roku 2016) již je jako překladatel konečně správně uveden Vladimír Blažek.

Zatímco píšu tyto řádky, leží přede mnou na stole dvě vydání Blažkova překladu *Pikniku* – první a poslední. Celkem bylo těchto vydání pět: dvě předrevoluční (1974 a 1985) a tři porevoluční (2002, 2010 a 2016), kdy kniha vycházela pod názvem *Stalker*. V nedávné době se román dočkal i audiopodoby.

Prolistujete-li si první a poslední vydání překladu Vladimíra Blažka, zjistíte, že jsou stejná – text z roku 1974 je zcela totožný s tím, jenž byl publikován v roce 2016. Je to dobře? Paradoxně ne. Je potřeba si uvědomit, že *Piknik*, stejně jako mnohé další knihy bratrů Strugackých, trpěl ve své době nespočtem redakčních zásahů, všemožných úprav, které se příčily záměru samotných autorů i celému duchu původního textu. Jinými slovy, originál *Pikniku* ze 70. let minulého století je výrazně odlišný od skutečného, *dnešního* originálu.

Jak je to možné? V ruskojazyčném prostoru se bratři Strugačtí dodnes těší obrovské oblibě. Když vyšlo najevo, že jsou prakticky všechny původně publikované texty bratrské dvojice zasaženy cenzurou, započala již koncem 80. let minulého století snaha o jejich důkladnou obnovu a „vyčištění“. Příznivci tvorby Strugackých (především pak členové literárněvědné skupiny Lidenové) postupně restaurovali jednotlivé romány a povídky a navraceli je k původní, autorské podobě, přičemž jim v tom samozřejmě nemalou měrou pomáhal i sám Boris Strugackij. Výsledkem této mravenčí práce jsou „kanonické“ texty veškerých děl obou bratrů (včetně *Pikniku*), které jsou dokonce zcela zdarma k dispozici na webové stránce www.rusf.ru/abs.